

EX LIBRIS - ZNAK PRESTIŽA

AKADEMIK JOSIP BRATULIĆ izdao je prvu knjigu u Hrvatskoj o ex librisima, umjetnički oblikovanim znakovima kojima bibliofili obilježuju knjige iz svojih knjižnica

Napisa: **Nina Ožegović**
 nina.ozegovic@nacional.hr
 Snimio: **Krasnodar Peršun**

"To je prva knjiga u Hrvatskoj koja cjelovito govori o povijesti hrvatske ex libristike", kaže Josip Bratulić, akademik i umirovljeni sveučilišni profesor, koji je objavio monografiju "Hrvatski ex libris" od 400 stranica u izdanju zagrebačkog nakladnika Ex librisa. U knjizi ima više od 400 ilustracija koje pokazuju najznačajnije umjetnike ex libriste, od Ljube Babića, Tomislava Krizmana i Mirka Račkog do suvremenih autora poput Drage Trumbeta-

ša, Zdenke Pozaić i Branka Vujanovića. Pretežno su objavljeni ex librisi iz Bratulićeve zbirke, ali ima i onih iz impozantne zbirke ministra kulture Bože Biškupića, primjerice, radovi Dimitrija Popovića, Munira Vejzovića i drugih. Tu su i ex librisi Vladimira Meglića, Dubravke Babić i Davorina Radića, Dine Trtovca i Nikole Koydla za Ivu Sanadera, te ex librisi koje je Trumbetaš radio za Franju Tuđmana. Ostatak je iz ostalih privatnih zbirki i raznih biblioteka.

'Ex libris' znači 'iz knjige', odnosno 'iz knjižnice', i od davnina je oznaka vlasništva knjige

Na hrvatskom jeziku ex libris znači "iz knjige", odnosno, "iz knjižnice" određene obitelji i označava vlasništvo. Na knjizi je bio otišnut obiteljski grb, portret, mono-

ZALJUBLJENICI U KNJIGE

Zbirke ex librisa

Ministar kulture Božo Biškupić ima golemu zbirku ex librisa, koje su za njega radili Munir Vejzović, Miroslav Šutej, Hamo Čavrk, Ivan Lacković Croata i drugi. Vrijednu zbirku imao je i Franjo Tuđman, a ima je i Ivo Sanader.

Ex Libris dr. Franjo Tuđman

EX LIBRIS FRANJE TUĐMANA napravio je suvremeni grafičar Drago Trumbetaš

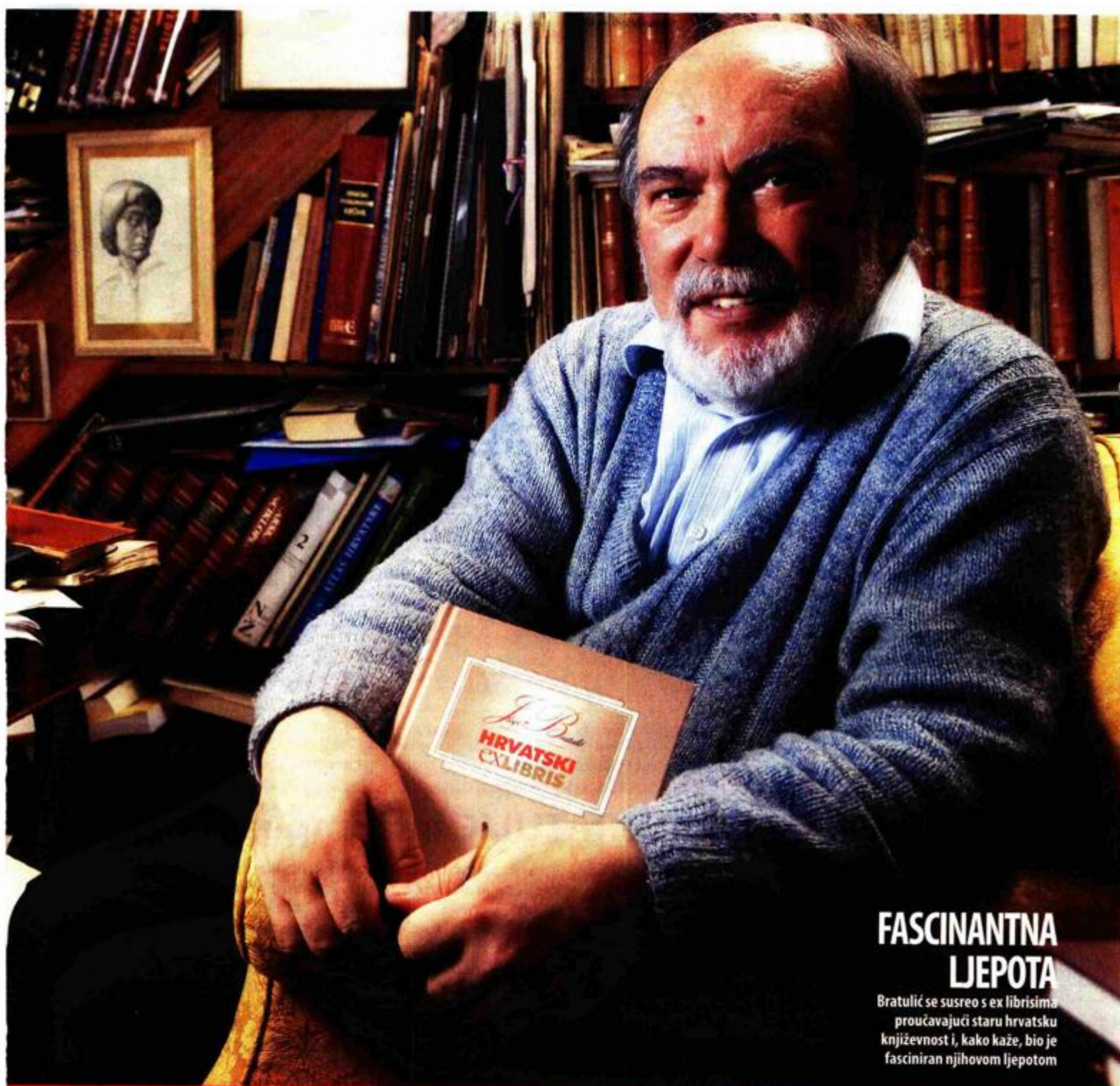
EX LIBRIS MUNIRA VEJZOVIĆA za ministra Božu Biškupića, koji ima impozantnu zbirku ex librisa suvremenih grafičara; suha igla

EX LIBRIS IVE SANADERA izradio je Vladimir Meglić, a za premijera su radili i Dubravka Babić, Dino Trtovac, Nikola Koydl i drugi

Ex librise oduvijek su

TAJNA I KOLI

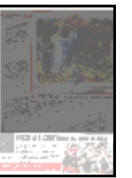
**FASCINANTNA
LJEPOTA**

Bratulić se susreo s ex librisima
proučavajući staru hrvatsku
književnost i, kako kaže, bio je
fasciniran njihovom ljepotom

aručivali pripadnici kulturne elite, a izrađivali su ih vrhunski likovni umjetnici

BLAGO SLIKARA EKSIONARA KNJIGA

EX LIBRIS - ZNAK PRESTIŽA

gram ili simbol vlasnika, neka uzrečica te naljepnica s imenom i prezimenom vlasnika, koja se lijepila na unutarnju stranu prednjih korica knjige. Danas se pod ex librisom podrazumijeva umjetnički oblikovana naljepnica, etiketa ili vinjeta u različitim grafičkim tehnikama, koja sadrži i ime vlasnika knjige.

"Ex librise nalazim po antikvarijati-
 ma, sajmovima antikviteta na Bri-
 tanskom trgu i buvljaku na Jaku-
 ševcu gdje uspijem pronaći vrlo vri-
 jedne stvari", objasnio je Bratulić.
 "Ljudi čiste stanove i tada odbace
 starudiju ne znajući vrijednost odbac-
 enih knjiga. Na Jakuševcu sam pro-
 našao prvo izdanje Prešernove 'Poe-
 zije' iz 1846., prve velike slovenske
 knjige, koja ima neprocjenjivu vri-
 jednost. Zatim sam naišao na cijeli
 opus slovenskog pjesnika iz druge
 polovine 19. stoljeća Antona Aškerc-
 a, s njegovim potpisom i posveta-
 ma kolegama u Hrvatskoj. Nekoli-
 ko vrlo lijepih ex librisa otkrio sam
 u antikvarijatu Berislava Vodopi-
 je u Šenoinoj ulici, inače suvlasnika
 izdavačke kuće Ex libris."

Josip Bratulić je od najranijeg dje-
 tinjstva u rodnom istarskom mjestu
 Sveti Petar u Šumi bio vezan za knji-
 ge. Prvo je čitao hrvatska izdanja, a
 kasnije je proučavao knjige na sta-
 roslavenskom i starohrvatskom pa
 se tako susreo s pečatima, žigovi-
 ma i ex librisima, kaže, malim slič-
 cama koje su u duhu starog i lijepog
 običaja označavale vlasnika knji-
 ge ili pojedine biblioteke. Ex libri-
 si su ga fascinirali ljepotom pa ih
 je počeo proučavati, a zatim i sku-
 pljati tako da danas ima impozantnu
 zbirku hrvatskih, slovenskih, češ-
 kih i ruskih ex librisa. U ovoj knjizi
 objavio je samo hrvatske ex librise,
 jer je to bio, kaže, njegov dug prema
 povijesti hrvatskih biblioteka. Prvo
 je 1994. objavio knjižicu "Mrvice sa
 zagrebačkog stola" u kojoj je pisao
 o ex librisima Ljube Babića, Tomi-

EX LIBRIS BANA TOMAŠIĆA, rad Ivana Tišova, prikazuje nagu vilu sa svilenim šalom; u središtu je ozbiljan ban za pisačim stolom, iza njega biblioteka, a na dnu tri obiteljska grba s natpisom na glagoljici; litografija, poč. 20. st.

● JOSIP BRATULIĆ ima impozantnu zbirku

slava Krizmana i Vladimira Kirina, pa tako postoji velika mogućnost da obradi i svjetsku ex libristiku u novoj knjizi.

Govoreći o dugoj i zanimljivoj povijesti ex libristike, Bratulić je objasnio da je prvi ex libris bila plava pločica koja je stajala na ormaru s papirusima u knjižnici egiptskog faraona Amenofisa III. U Europi se ex libristika počela razvijati u srednjem vijeku, a prvi datirani ex libris napravio je grafičar Albrecht Dürer 1516. godine. Ex

libris je na početku bio ukras na knjizi, zatim su se pojavili različiti oblici žigova, a kasnije se pojavila skromna ceduljica ili naljepnica s oznakom broja knjige u knjižnici, te naposljetku slika s porukom. S razvojem građanskog društva razvijale su se i tehnike tako da su se prvo radili crteži olovkom i tušem, zatim drvorezi, bakropisi a potom grafičke tehnike.

"Ex libris je oduvijek bio jako cijenjen, a njegova najveća važnost je u tome što se iz te sličice mogu sazna-

ti, osim likovnog sadržaja, mnogi drugi važni podaci, primjerice, o vlasnicima knjiga, pojedinim knjižnicama i privatnim bibliotekama", objasnio je Bratulić.

"Prvi tiskani ex librisi pojavili su se u Hrvatskoj u doba humanizma i oni su najpouzdaniji svjedoci o postojanju javnih i privatnih knjižnica, zapravo, oni svjedoče o povijesti građanskog društva", rekao je Bratulić. Od sredine 17. stoljeća mladi hrvatski plemići iz obitelji Frankopan, Zrinski i Draško-

NAJVEĆI MAJSTORI EXLIBRISTIKE

Babić i Krizman

EX LIBRIS LJUBE BABIĆA za Nikolu i Vjeru Fink iz prve polovine 20. stoljeća, bakropis, kada počinje novo razdoblje hrvatske exlibristike (desno)

EX LIBRIS TOMISLAVA KRIZMANA za Huga Krausa, bakrorez, a napravio je cijelu zbirku ex librisa u bakrorezu i tehnici suhe tinte za svoje prijatelje Zvonimira Butkovića i Arnolda Herzoga (lijevo)

EX LIBRIS

hrvatskih i stranih ex librisa

vić, koji su studirali u inozemstvu, šire ex libristiku po cijeloj Hrvatskoj. Procvat se dogodio u drugoj polovini 19. i početkom 20. stoljeća, kada se javio veliki interes za lijepu knjigu, pa se ex libris razvio kao neka vrsta pomoćne znanosti u bibliotekarstvu. Prvo su to bili skromni znakovi, a kad je bila riječ o važnijim ex librisima, onda su ih radili pravi grafički umjetnici, prvo u drvorezu, zatim u bakrorezu, bakropisu i suhoj glini. No najljepši ex librisi nastajali su u tehnici litografije u razdoblju od druge polovine 19. stoljeća do dvadesetih godina 20. stoljeća.

"Litografija je bila savršena tehnika za izradu ex librisa", kaže. "Ono što se moglo u litografiji, nije uspijevalo niti u jednoj drugoj tehnici, čak ni današnjem ofsetu. Kao primjer može poslužiti lijep ex libris Ivana Tišova za bana Nikolu Tomašiću, za čijeg je banovanja izgrađena nova zgrada Sveučilišne knjižnice, koji je imao natpis i na glagoljici - 'Iz' knjig' bana Nikole Tomašića od 'plemena Mogorović'."

Po Bratulićevu mišljenju najveći hrvatski majstori ex libristike

su slikari i grafičari Ljubo Babić i Tomislav Krizman, koji su bili najbolji majstori opreme knjiga u prvoj polovini 20. stoljeća, te samouki umjetnik Ivan Roch. Iako su se Babić i Krizman relativno kasno uključili u ex libristiku, njihovi su prvi radovi najavili novo razdoblje. Babić je s velikim guštom, kaže, radio ex librise za sebe i za druge, koji su se odlikovali jednostavnošću likovnog govora. Za

svoju bogatu knjižnicu napravio je jedan autoportretni ex libris još prije 1920. godine, zatim na spomen tisućgodišnjice hrvatskog kraljevstva, pa u kriznom vremenu nakon 1928. koji prikazuje čovjeka kako kleči uzdignutih ruku, uz svoje vjenčanje. Poznat je njegov ex libris za Nikolu i Vjeru Fink. Krizman je napravio veliku zbirku ex librisa u bakrorezu i u tehnici suhe tinte, nastavlja Bratulić, a uvijek je pomno razmišljao o tome kome ih posvećuje. Napravio je desetak iznimno lijepih ex librisa

za svoje prijatelje i naručitelje, primjerice, za Zvonimira Butkovića, koji je poginuo prije nego što ga je vidio, zatim za Arnolda Herzoga i Huga Krausa. Ivan Roch bavio se crtežom, linorezom i akvarelom, a napravio je za svoje prijatelje nekoliko zanimljivih ex librisa, primjerice za dr. Ivana Rogića.

Bratulić je rekao da je bilo i drugih autora, primjerice, Saša Šantel, doseljenik iz Slovenije, autor je zanimljivog ex librisa iz knjižnice Ivane Brlić-Mažuranić. Zatim, u tom krugu su bili slikari Menci Clement Crnčić, Mirko Rački i Milan Sunko. Sunko je bio i heraldičar, a napravio je nekoliko lijepih ex librisa za austrijske bibliofile. No najglasniji promicatelj ex libristike bio je Milenko D. Gjurčić, vrstan grafičar i odličan organizator, tada i potpredsjednik Udruženja grafičkih umjetnika iz Zagreba i Ljubljane.

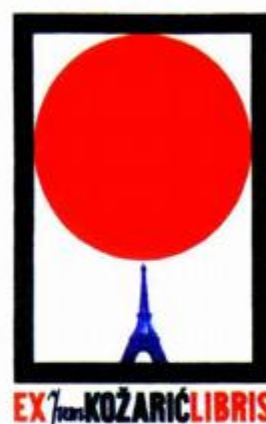
"On je u svom časopisu Grafička umjetnost promicao ex libristiku, okupljao umjetnike koji su se time bavili, pa je tako njegovom zaslugom održana prva slavenska izložba ex librisa 1929. godine u današnjem Muzeju za umjetnost i obrt u Zagrebu", kaže Bratulić. "Na njoj je oko 400 radova izložilo stotinjak umjetnika iz Hrvatske, Slovenije, Češke, Poljske i Bugarske, a izložci iz Sovjetskog Saveza nisu stigli na vrijeme u Zagreb. Kasnije je Gjurčić objavio nekoliko grafičkih mapa, primjerice, dvije u Pragu s ex librisima u drvorezu. Izložba je imala veliki odjek i u svijetu tako da je potkraj iste godine održana velika Sveslavenska grafička izložba ex librisa u Varšavi na kojoj je sudjelovalo i 13 članova zagrebačko-slovenskog društva."

Od suvremenih ex librista, po Bratulićevu mišljenju, najznačajniji su Branko Vujanović i njegova supruga Zdenka Pozaić te Drago Trumbetaš. Vujanović se bavi grafikom i opremanjem knjiga, ali se teško odlučivao "na izlet u taj zatvoreni i strogi svijet namjenske, male grafike". Ipak je napravio 30-ak lijepih ex librisa, najviše u drvorezu i linorezu. Najveću pozornost privlače njegova tri ex librisa posvećena papi Ivanu Pavlu II. te četiri ex librisa u drvorezu za doktora medicine i kolekcionara Dragu Novaka. Jednog je posvetio svojoj supruzi, jednog kćeri, a dva ex librisa s prikazom Sv. Jurja u borbi sa zmajem svojim prijateljima - teologu Jurju

'Drago Trumbetaš radi ex librise kao intelektualne portrete njihovih vlasnika'

MODERNI EX LIBRIS

Drago Trumbetaš

EX LIBRIS IVANA KOŽARIĆA prikazuje specifičan Trumbetašev pogled na kipara

EX LIBRIS FRANJE TUĐMANA u ofsetu 100 x 140 mm

EX LIBRIS VESELKA TENŽERE napravljen u ofsetu kombinacija je triju boja - bijele, crne i crvene

EX LIBRIS - ZNAK PRESTIŽA

Kolariću i biskupu Jurju Jezerincu. Napravio je i ex libris za Lecha Walesu te za znamenitu kolekcionarku Ruth Jensch.

Zdenka Požaić objavila je nekoliko pjesničkih mapa i 30-ak ex librisa, pretežno u linorezu, koje je napravila družeći se s književnicima. "Njezini ex librisi kupaju se u bojama u raznim nijansama", kaže Bratulić. "Osim slova, na njezinim su ex librisima portreti osoba, prostanstva pejzaža, drveće, ribe, muzički instrumenti, često ruke."

Drago Trumbetaš radio je kao grafički urednik u Zavodu za tehničku kulturu, a najpoznatiji je po svom neobičnom, ironičnom ciklusu socijalne tematike "Gastarbeiter". Zanimljivi su i ciklusi "Orwel" te onaj posvećen Vincentu van Goghu. "Trumbetaš radi ex librise u drvorezu, bakrorezu, linorezu, xeroxu i digitalnom tisku, a crtež mu je strog ali simboličan, ruka sigurna, kolorit snažan", kaže Bratulić. "Prije nekoliko godina svoje ex librise predstavio je na izložbi u NSK, primjerice, ex libris Ive Frangeša, seriju ex librisa Franje Tuđmana, Veselka Tenžere, Bože Biškupića i Ivana Kožarića, te za Julija Klovića. Budući da ex libris najčešće govori o interesima vlasni-

EX LIBRISI ZDENKE POŽAIĆ I BRANKA VUJANOVIĆA, po mišljenju Josipa Bratulića, ubrajaju se među najzanimljivije suvremene umjetnike malih grafika - primjerice, Vujanović je napravio ex libris za Lecha Walesu

ka knjige i o njegovim pogledima na svijet, Trumbetaš ih radi kao intelektualne portrete vlasnika ex librisa. Najčešće ih je radio samoinicijativno, a ne po narudžbi, pa je prikazao svoje viđenje ljudi."

Na pitanje je li ex libristika opstala u današnjem vremenu i kakav ima status i značenje, Bratulić je odgovorio da se transformirala u umjetnost male grafike. "Ex libris više nije oznaka koja će se lijepiti na korice knjige nego se pretvorio u malu grafiku, od bakroreza i bakropisa do suhe igle i akvatinte", objasnio je Bratulić. "Naime, bivša država je počela od 1945. godine kon-

trolirati izdavaštvo, a knjige su se počele tiskati u velikim nakladama za brojne narodne i školske knjižnice. Tito je imao golemu zbirku ex librisa, koje su mu radili brojni grafičari i umjetnici, primjerice čuveni slovenski umjetnik Božidar Jakac, međutim, u njegovu primjeru nisu ga slijedili ostali političari tog doba. Golemu zbirku malih grafika ima i današnji ministar kulture Božo Biškupić, koji je godinama nastojao ponovo potaknuti grafičare na obnovu te stare i lijepe vještine. Za ponovno oživljavanje ex librisa bila je važna izložba u knjižari Mladost u Masaryko-

voj ulici u Zagrebu, koja je održana 1983. godine. Nazvana je 'Hrvatski ex libris', a na njoj su bili izloženi i radovi Ljube Babića, Tomislava Krizmana i Vladimira Kirina. Nekoliko lijepih ex librisa imao je Franjo Tuđman a ima ih i Ivo Sanader, čija je zbirka iz novijeg vremena."

U svjetskoj libristici točno se zna vrijednost i cijena pojedinih ex librista. Cijena najviše ovisi o tehnici izrade, ali i autoru. Ex librisi su iznimno cijenjeni, osobito u Italiji, gdje se održavaju brojni kongresi ex librista na koje dolaze skupljači s mapama "da kupuju i razmjenjuju ex librise kao djeca sličice".

Bratulić priprema još dva projekta. Hami Čavrku, vrsnom grafičaru, obećao je da će napisati predgovor za grafičku mapu ex librisa koje je radio za svoje prijatelje - Božu Biškupića, Josipa Bratulića, Marka Grčića i druge. A u Povijesti hrvatske knjige, kaže, pisat će o grafičkoj prezentaciji knjige, kako su tiskane, na kakvom papiru, kakav je bio izbor fotografija i tko ih je likovno opremao, "jer danas je lako tiskati knjigu, ali kad pogledate naslovnice, prođe vas volja za čitanjem".